

Казивање о позоришту*

Пре свега да ти кажем, драги мој Милане, зашто сам целог живота био везан за позориште. Мој дед је био добро имућан човек, државни саветник, а пре тога генералштабни пуковник. Имао је у позоришту ложу на коју је био абониран.

То је тада било овако: плати се за четири представе или осам унапред, с тим да се на време обавести позоришна благајна да ли ће претплатник да користи ту ложу или могу да је уступе другоме. Имао сам шест или седам година кад су ме први пут одвели у Народно позориште и тада сам гледао Офембафову Лепу

Јелену, оперету, коју су, кажу људи, са успехом овде изводили.

Друга представа, које се сећам, била је Веселиновићева Потера. Представу памтим нарочито по томе кад лолу сеоског Максима, да ли је била Потера или Сеоски лола – сад није важно – лолу сеоског појуре, а он успева да побегне. Ја сам, из ложе, у којој смо се налазили отац, мајка, старемајка и ја, викнуо: “Држите га, не дајте!” У сали су се неки насмејали, неки нису. Памтим, у својој дванаестој години гледао сам Вештицу, драму Викторијена Сардуа. Ту има љубавних сцена и моја баба ме је стално гурала и вукла шапућући: “Не гледај тамо, гледај на другу страну!” Пред Први светски рат, девет стотина четрнаесте, давана је прва опера у Београду, Маснеов Вертер. Ту је певао Тулински. Како је певао – зна се. Нећу да га оговарам сад кад га нема... И ја сам наједанпут осетио да све оно раније, у ствари, није било право позориште, да право позориште почиње онда кад човека нешто захвати, нешто непознато, ново, нешто што он и жели да буде тако и не жели.

Отац и мајка су били врло слободоумни људи. Давали су мом брату и мени новац да идемо на ђачке позориш не представе. И сад почиње моја велика повезаност са позориштем. Гледао сам Сан летње ноћи са покојном Мицом Бошњакковић као враголаном Пуком. У априлу четрнаесте гледао сам Сирана. Играли су га наизменично Витомир Богић као други и Добрица, као први – онај који га је остварио на премијери. После тог гледања Добрице као Сирана, ја сам био доста у свету. Био сам у Немачкој у два-три места кад је био афиширан Сирано. Долазила је трупа француске Комедије у Монпеље која је приказивала Сирана и Орлића. Орлића сам гледао, Сирана – нисам! Никад до данас нисам више гледао Сирана, сем тад, један једини пут. Толико је мене, дериште од седамнаест година, опленила та представа. Толико ми је рекла шта МОРА и МОРА и МОРА да буде ПОЗОРИШТЕ. Ту је Добрица био ненадмашан.

Сећам се, док су људи бесомучно пљескали и ђаци који су били на представи, ја сам се, претичући брата који је био пошао пре мене, што пре гледао да извучем из те атмосфере, само да ми не виде, деришту од седамнаест година, како иду сузе на очи. Ја сам то једном причао Добрици кад је становао после рата у Душановој улици, где је његова соба била. Он ми је казао: “Драги мој, Вама који ми поверавате тако једну велику ствар из своје младости, хоћу да кажем да је то била улога коју сам највише волео. Од свега што сам играо нисам био намрштен кад ме неко замени, кад неко други одигра Отела, ово, оно, Хамлета... али, Сирано је био мој. То сам говорио и Предићу и Гролу и многима – док ме има живог, не дајте нико други да игра! Али, године су дошле, ја нисам могао више да будем што сам био и – Сирано је, наравно, прешао у друге руке.” Помињем ти ову епизоду са Сираном зато што ја, који сам против суперлатива, не дам да се каже најбоља, најлепша, највећа књига, најславнија слика, најлепше уметничко дело, овде сам принуђен да признам да сам заиста једанпут присуствовао креацији која је била и

највећа, и најлепша, и најбоља.

Таленат! Један од највећих глумаца које сам знао. Кад кажем то, мало се тргнем јер сам знао и Жувеа и многе друге. Добрица је имао ту особину да на улици све личи на глуму у истој оној мери у којој на сцени ништа није личило на глуму, него је било као прави живот. Једном приликом стојим са Исаиловић ем. Прилази Добрица: “Како сте господине Исаиловићу, како сте, млади пријатељу?” (Нисам сигуран да ли ми је увек знао име!) Постаја мало, уђе у Доситејеву улицу да иде у позоришну зграду, а Исаиловић ми каже: “Видиш, таквим се људима споменици дижу у свету, а овде, овде је бoем, бекрија, за већину оних, који не знају шта је право позориште.” Ја не знам, драги мој Милане, да ли си га ти кад гледао. Ниси. То ти је велики губитак у животу. Али – и боље што ниси јер би га гледао у високим годинама кад он више није био тај, који је био раније. Он је био ДОБРИЦА до своје педесете године. После је постао Добрица Милутиновић. Ту се убацило презиме. А чим осетимо потребу да нечије име, крштено име, родно име, допунимо презименом, значи да смо свесни да пред нама ту није више она права величина. У преко тридесет улога сам га гледао. И волео сам оно његово: “Здраво!” Па му се јавим, намерно пређем улицу. Стајао је обично или са Руцовићем или доцније са Франом Новаковићем, стајао је пред благајном позоришта, примао поздраве, а сви су га готово поздрављали као неког владара. А владар и јесте био. Владао је сценом! Витомир Богић, мој сусед, каже ми једанпут овде у кући: “Куд ми дадоше да алтернирам са велич ином!” Глумци то ретко изговоре. Витомир Богић није био рђав Сирано. Али је био обичан Сирано.

Један други глумац био ми је много ближи по свему: и по годинама, био је само годину дана млађи од мене, и по студијама. Није студирао глуму, студирао је историју, затим архитектуру. У новембру ’918. године, мој брат, наша два пријатеља и ја идемо увече кроз тек ослобођени Београд. Нама у сусрет долази младић наших година, који рецитије врло гласно неку скарадну песму такозваног Тоше Беца. Питам овог, што је био до мене, ко је тај – јер иде према нама. “Како не знаш, па Раша Плаовић!” Тада сам први пут видео Рашу и чуо његово име. И кад је пре десетак година “Коларчев” дао вече Раше Плаовића на коме сам говорио пола сата, изнео сам тај сусрет много боље, лепше. Био сам млађи, пре свега, желео сам да и публика осети то прилажење непознатог, који, кроз речи – како их изговара – постаје близак. Не КОЈЕ, не ШТА, него КАКО их изговара. Причао сам то Милану Предићу. Био сам велики пријатељ с њим. Године као да нису постојале међу нама. Каже: “Видите, Рашко, Ви ми кажете: ’Остварили сте много у позоришту’”. А ја ћу да Вам кажем које је моје највеће дело – што сам Радомира Плаовића претворио у РАШУ ПЛАОВИЋА. Узео сам га без икакве школе, на ризик. Казао сам целом ансамблу – на мој ризик!” И Раша Плаовић почне да игра. Добија улоге. До данас памтим како није прежалио никад што није играо Јага, него само Отела. Мислим да је овако рекао: “Ова дртина матора, Предић, не да ми. Каже: Није Ваша природа, није Ваш темперамент за таквог издајника!” Раша Плаовић је долазио код мене много. Једанпут је дошао да га мој отац прегледа. Каже: “Докторе, господине докторе, имам туберкулозу!” “Сад ћемо да видимо!” Слуша га, прегледа га, лупи га баш доста јако по образу. “Немој да лажеш никога, најмање лекара. Каква туберкулоза, глупости!” Па је онда дошао Други светски рат. Тада је Раша дипломирао архитектуру. Пре тога историју. И ја, колико се сећам, за време рата он није играо. Има једна ствар, коју ја никако не могу да проверим – кад смо већ код ратова.

Он је тврдио да је за време Првог светског рата побегао из логора, дошао у Београд, да су га ту ухватили, поново вратили тамо у Нежидер... не знам које је место било. Неки ми кажу да он то измишља, да то није тако. Па сад, боље нека измишља тако, него да измишља да допуњује своје улоге, као што је радио један велики глумац. Не научи добро текст, а држања господственог. Звали су га доцније Стари Господин, Милорад Гавриловић. И кад је била премијера драме На дну Максима Горког, водили су ме у позориште отац и мајка. То је могло бити пред Први

светски рат, тринаесте или четрнаесте године. Тада су почели да бацају јаја на сцену и да му вичу: “Науч ите улогу па се појавите!” И представа је била прекинута. Премијера је давана тек неколико дана доцније. Још једанпут сам био кад је публика протестовала. Али, овога пута није била у праву. У драми Трилби, не знам ког француског писца 19. века, Исаиловић је играо главну улогу. Он је долазио да гостује на махове, из Румуније, из Немачке и Швајцарске, према томе где се налазио. И као дошљака примали су га лепо. Али овог се пута нашао неко који је почео да виче са галерије, а то је после прихватио већи део сале: “Говорите српски, говорите српски!” – пошто је он говорио са странач ким акцентом. Али је доживео свој велики тренутак кад је 1921. године, коначно, дошао у Београд. Онда је у Мањежу режирао Ибзеновог Народног непријатеља и играо главну улогу – др Стокмана. Ја сам у “Демократији” био позориш ни сарадник без хонорара.

Писао сам о позоришним и музичким представама. И тада сам написао велика два ступца целе једне стране о његовом Др Стокману. Знао како је срео мог оца и казао: “Рашко ме је величао претерано.” Нисам претерао. У општинском одбору где сви седе окренути публици а он сам као лекар, који излаже једну тезу, стоји нама окренут леђима, како су та леђа била речита, ти покрети одмерени, величанствени. Ја сам после четвртог чина одјурio на сцену. Чича Илија ме одвео. Ја кажем: “Чича, хоћете да ме одведете да кажем нешто Исаиловићу?” “Оћу!” Пољубио сам га. Кажем: “Ујка, Мико, алај Вам вера!” То је велики уметник. Мени је жао кад помислим да је он најлепши део каријере провео у иностранству. Био је брат од ујака мога оца, тако нешто. Близак род. Много смо се виђали. И знам једну његову, готово сталну, реченицу: “На сцени сам умирао толико пута, а плашим се кад дође оно право!” Страшно се плашио умирања. Био је врло затворен човек. Ретко је о себи, о свом животу изговарао ма шта, сем тај страх од смрти што је свима истицао. Играо је у Шекспировим комадима. Играо је у драмама, није се појављивао у комедијама. У тој драми Трилби, двадесет минута он стоји на једној столици иза сцене. Велики рам и на њему Трилбијева слика, а та слика – то је он. Три-четири пута сам ишао да гледам, да видим да ли ће да трепне. Какво је то невидљиво трептање неко, да то нико није приметио. Изиграва човека кога је сликар овековечио. Видиш, он и Стари Господин – Гавриловић, много су седели један с другим, обично код “Москве” или “Руског цара”. Никад нико није могао да чује да они разговарају о позоришту. Али кад би наишао Никола Гошић или његов брат старији Драгољуб Гошић, онда се морало причати о позоришту. Никола Гошић је дао једну бескрајну улогу у Укроћеној горопади. То је било величанствено. Тако тих епизода позоришних има много у мом сећању. Видиш, Чичу ти поменух. Чича је написао Дорћолска посла. Добро, Сви имамо своје промаш аје. Ал’ то је ишло. Ишло, давало се. Чича је био човек нимало уображен. И Чича Илија је оставио на мене утисак великог због тога што је умео да нађе одговарајући неки кратак текст, који убаци у улогу. Нема тога у тексту. Он то убаци. Кад је прослављена 1922. године триста годишњица Молијеровог рођења, давали су четири вечери узастопце Молијера.

Последња представа била је премијера Уображеног болесника. Ја сам имао бесплатну карту за трећи ред партера као сарадник “Демократије”. И знам да сам, дошавши кући, пошто сам знао француски, узео да тражим оно што господин Журден изговара. Нигде! Убацивао је, додавао, све су му то гледали кроз прсте. А на крају представе се појавио саветник француског посланства, још нису то биле амбасаде, и предао му једино одликовање које дају у Француској уметницима. И он је бог зна како захваљивао, па је на крају казао: “Вама хвала што плескате, а не њима што ме ките!” Био је још један, кога сам ја лично много волео. То је био Александар Златковић. Он је био трговачки помоћник у Панчеву. И тамо је гостовало наше позориште једанпут... И сад, ја се не сећам који му је од глумаца казао: “Јесте ли глумац?” Каже: “Нисам. Играм у аматерском позоришту.” “Дођите у Београд, вама је тамо место!” И – он је дошао у Београд. И узели су га без икакве школе, оженио се Зором Тодоровић, ћерком Саве Тодоровића. То је био брачни пар, какав ја не знам више. То не кажем ја, то кажу глумци. Играо је много улога. Играо је у

Шекспировим делима, а за време рата ни он ни Зора ни једанпут се нису појавили на сцени. Кад сам га једном питао: “Зашто, Ацо, Ви бојкотујете?” “Не бојкотујем, Зора и ја не играмо зато што се други данас играју нашим судбинама. Па нећу да се изједначим, да се и ја играм туђим судбинама.” Златковић је играо главну улогу у Топазу, Марсела, па ... играо је у једном комаду, мислим Вукадиновића, Земунца који је написао само два-три комада. На једном гробљу у првом чину он иде од крста до крста, нешто проверава, ћутање на сцени, ћутање у сали. И наједанпут, цела сала се тргне. Тако је крикнуо, то је био надљудски крик. Ја сам заборавио све остало, али се сећам тог трзаја сале, кад су столице зашкрипале. Био је изванредан човек. И – много таквих људи ја знам.

Знаш, драги мој Милане, научио сам нешто читајући и трудећи се да то предајем. Треба наћи те мале, ситне ствари. У сценском језику – епизоде. У мом читалачко професорском језику – незапажена места. То ти много каже о писцу, о личности, о делу. Ја сам то излагао једном Иви Андрићу. Незгодно ми је да то изговорим... Казао ми је: “Рашко, Ви ме збуњујете. Ви знате оно што ја не знам.”

* * *

1 Ова сећања о позоришту и глумцима приповедао ми је Рашко Димитријевић једне мајске вечери 1984. године, на моју молбу, у својој кући у улици Лоле Рибара 23. Снимао сам Рашкова казивања и сада их, у договору са Миладином Шеварлићем, приредио, у нешто скраћеном облику, за часопис “Драма”. Рашка сам упознао 1967. на студијама књижевности. То, мени веома драго познанство са овим изузетним човеком, великим хуманистом, непревазиђеним говорником и омиљеним професором многих генерација, трајало је све до његове смрти 1988. године. На разговоре у његову библиотеку често сам доводио и своје колеге из “Атељеа 212”, Петра Краља, Љубишу Бачића, Милутина Бутковића, Зорана Радмиловића... На сахрани говорио сам му стихове његовог омиљеног Рилкеа. Милан Б. Михаиловић